

مَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

شهرسازی و معماری اسلامی

در آینه قوانین و مقررات

سرشناسه: هاشمی فشارکی، سیدجواد، ۱۳۴۰ -
عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام
Iran. Laws, etc

عنوان و نام پدیدآور: شهرسازی و معماری اسلامی در آیین قوانین و مقررات / سیدجواد
هاشمی فشارکی، علی دل زنده: [برای] مرکز تخصصی هنر و معماری، جهاد دانشگاهی قزوین.
مشخصات نشر: قزوین: جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات، واحد قزوین، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری: ۱۵۶ ص.:: جدول، نمودار ۵/۲۱×۱۴/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۴۷-۳۲-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: با حمایت معنوی مرکز خدمات تخصصی هنر و معماری جهاد دانشگاهی قزوین
یادداشت: کتابنامه

موضوع: کاربری زمین های شهری -- قوانین و مقررات -- ایران

موضوع: Iran -- City planning and redevelopment law

موضوع: معماری منظر شهری -- قوانین و مقررات -- ایران

موضوع: Iran -- Law and legislation -- Urban landscape architecture

موضوع: شهرسازی -- ایران -- آیین نامه ها

موضوع: Iran -- By-laws -- City planning

موضوع: معماری اسلامی -- ایران

موضوع: Iran -- Islamic architecture

شناسه افزوده: دل زنده، علی، ۱۳۶۷ -

شناسه افزوده: جهاد دانشگاهی. سازمان انتشارات. واحد قزوین

رده بندی کنگره: ۳۰۶۲ KMH

رده بندی دیویی: ۳۴۶/۵۵۰۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۵۹۶۲۷

شهرسازی و معماری اسلامی در آیین قوانین و مقررات

مؤلفان:

سیدجواد هاشمی فشارکی

علی دل زنده

مدیر هنری: محمد رازقی

صفحه آرایی: مرضیه سیمیری

طراح جلد: مرضیه حمیدی زاده

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بهاء: ۳۴۰۰۰۰ ریال

انتشارات جهاد دانشگاهی

واحد قزوین

کلیه حقوق محفوظ است

دکتر سید جواد هاشمی فشارکی
عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

علی دل زنده

پژوهشگر دوره دکتری تخصصی دانشگاه آزاد اسلامی و
عضو جهاد دانشگاهی قزوین

شهرسازی و معماری اسلامی در آینه قوانین و مقررات

انتشارات
جهاد دانشگاه
قزوین

معماری و معماری

مرکز تخصصی هنر و معماری
جهاد دانشگاهی
قزوین

رهبر انقلاب اسلامی، امام خامنه‌ای:

تدبیر ۱۰ الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت: «اهتمام به احیا و توسعه نمادهای اسلامی ایرانی به‌ویژه در پوشش، معماری و شهرسازی با حفظ تنوع فرهنگی در پهنه سرزمین» (۲۲ مهر ۱۳۹۷)

«باید هرچه ممکن است محیط زندگی شهر، به‌گونه‌ای طراحی و ساخته شود که تحقق سبک زندگی اسلامی، راحت‌تر امکان‌پذیر باشد» (۲۳ دی ۱۳۹۲)

«در فهرست خدماتی که شوراها به آن می‌پردازند باید حفظ هویت و اصالت شهرها و روستاها، و پایبندی به معماری اسلامی و ایرانی، و رعایت زیبایی و استحکام بناها، و ترویج فرهنگ نظم و قانون، و گسترش نمادهای دین و اخلاق، و آسان‌سازی خدمت‌رسانی و عدالت و فراگیری در خدمات شهری و توسعه فضای سبز و اهتمام به سلامت محیط‌زیست، و توجه به نیازهای جانبازان و مصدومان جسمی، و نگاه عدالت‌گستر به محله‌ها و اشخاص محروم، و توجه ویژه به بانوان و نیز به جوانان، برجسته شود و همواره در مد نظر قرار گیرد.» (۸ اردیبهشت ۱۳۸۶)

«انتقاد از درس‌های قدیمی و عمدتاً غربی رشته‌های هنری، لزوم استفاده از جوانان نخبه در مراکز مدیریت فرهنگی به‌ویژه شورای عالی انقلاب فرهنگی و ضرورت توجه به معماری اسلامی. ایرانی در آرایش عمومی شهرها مهم‌ترین نکاتی بود که چند نفر از نخبگان جوان در زمینه مسائل فرهنگی-اجتماعی مطرح کردند.» (۱۳ مهر ۱۳۹۰)

«شوراهای شهری در فعالیت‌های خود به مختصات «شهر اسلامی» توجه کرده و خدمات شهری را در جهت تأمین این مقصود به کار گیرند و بخصوص به معماری و شهرسازی متناسب با حیات طیبه اسلامی به‌طور کامل توجه کنند. در شهر اسلامی، عدالت در تقسیم خدمات شهری، تأمین آرامش روحی و امنیت معنوی، ظهور و اعتلای مظاهر اسلامی و انقلابی، عمران و آبادی و زیبایی، حفظ طبیعت و صفای طبیعی، همه باهم باید مورد توجه قرار گیرد.» (۸ اردیبهشت ۱۳۷۸)

«خدمات متنوع در شهرها و روستاها از جمله ساختمان‌سازی‌ها، احداث خیابان‌ها، نام‌گذاری‌ها و

زیباسازی‌ها باید ضمن همخوانی با پیشرفت‌های روز، با معماری ایرانی، اعتقادات دینی، بافت اجتماعی و شرایط آب و هوایی هر منطقه نیز متناسب باشند. ما به برکت اسلام توانسته‌ایم هویت ایرانی خود را حفظ کنیم و این حقیقت، باید در همه خدمات و امور شهری خود را نشان دهد.

عامل اصلی برای پیشرفت کشور و حرکت به سوی عزت واقعی، حفظ و تقویت فضای تدین و دین‌داری در فضای شهرها و روستاها است.» (۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۰)

«علی‌الظاهر اروپایی‌ها در زمینه حفظ نشانه‌ها و یادگارهای تاریخی‌شان پیش‌قدم هستند و خیلی به آن اهمیت می‌دهند؛ خانه فلان شخص، زادگاه فلان دانشمند، محل تدریس فلان استاد، ساختمان‌های یادگاری قدیمی. البته این‌ها را باید حفظ کرد و این‌ها چیزهای لازمی است؛ اما شاید از این مهم‌تر، یا به همین اندازه اهمیت، مسئله فضای شهری است و تجلی معماری اسلامی و معماری زیبای شرقی. بزرگراهی در غرب تهران درست شده که شاید یک سال پیش، من از آنجا عبور کردم و دیدم یک بزرگراه خیلی خوبی است از طرف شمال به جنوب؛ یک چیز خیلی مفید و لازمی است؛ اما اطرافش هنوز هیچی نیست. آن وقت من به آقای احمدی‌نژاد که شهردار بودند و به اینجا آمدند، گفتم مسئله ساخت‌وساز در اطراف این خیابان‌ها و بزرگراه‌ها، یکی از مسائل مهم شماست؛ چه جوری می‌سازید؟ به چه کیفیت می‌سازید؟ باید طوری بسازید که حتی اگر آن ساخت‌وساز دیوار هم باشد، نگاه راننده اتومبیل عبوری از آنجا به شکل‌های هندسی ملایم و مطابق طبع انسان، احساس التذاذ بکند. صرف این‌که یک چیز بتونی بکشیم بالا، نباشد. در ساخت‌وسازهای شهری، این مسئله خیلی چیز مهمی است و در خود قطار زیرزمینی - مترو - و در ایستگاه‌ها باید این چیزها رعایت شود؛ یعنی چشم‌نواز باشد و موجب التذاذ و انبساط خاطر باشد؛ هم کاملاً جنبه‌های اسلامی، بی‌رودربایستی در این‌ها رعایت شود. ما باید مقید باشیم به این معنا که خیلی از معماری‌های گذشته ما در این ده‌ها سال اخیر، متأسفانه درست در جهت عکس بوده. بایستی به این مسئله حفظ هویت تاریخی و اسلامی شهر

و حفظ مراکز قدیمی توجه کنید.» (۱۷ مرداد ۱۳۸۴)
تأثیرگذاری معماری و نمای ساخت‌وسازها بر فضای
سبک زندگی: باید هرچه ممکن است، محیط زندگی شهر
به‌گونه‌ای طراحی و ساخته شود که تحقق سبک زندگی
اسلامی راحت‌تر امکان‌پذیر باشد (۲۳/۱۰/۱۳۹۲).

بیانات در خصوص شهر قم

«آنچه را که من تأکید می‌کنم، معماری و شهرسازی قم
است. امروز کارهای بزرگی در قم دارد انجام می‌گیرد،
ساخت‌وسازهایی انجام می‌گیرد؛ حتماً در این معماری‌ها
باید ملاحظه کنند که معماری اسلامی باشد؛ نمادهای
انقلاب در این شهر، در معماری‌ها مشاهده شود؛ چون
اینجا شهر اسلام و شهر انقلاب است.» (۲۷ مهر ۱۳۸۹)

بیانات در خصوص شهر تهران

«تهران باید به شهری با هویت ایرانی و اسلامی، زیبا
و روح‌نواز، دارای رفاه عمومی، و مقاوم تبدیل شود.
باید با برنامه‌ریزی بلندمدت و با پیگیری مجدانه، هویت
ایرانی و اسلامی در تهران متجلی شود.» (۱۳ اسفند ۱۳۸۴)
لزوم اهتمام ویژه به معماری ساخت‌وسازها در تهران
به‌منظور ایجاد فضای سبک زندگی اسلامی: در اداره
کلان‌شهر تهران و همچنین در اداره کشور باید روحیه
خدمت به مردم با نیت خدایی و با تکیه بر علم و درایت
یا همان روحیه مدیریت جهادی حاکم باشد تا بتوان از
مشکلات عبور کرد و به پیش رفت (۲۳ دی ۱۳۹۲)

معماری ساخت‌وسازها در تهران: حقیقتاً معماری و نمای
تهران، نمای یک شهر اسلامی نیست و شهرداری و شورای
شهر باید این موضوع را جزو جدی‌ترین مسائل خود
بدانند (۲۳ دی ۱۳۹۲)

تأکید بر قدر دانستن باغات و درخت‌های تهران و حفظ
این ثروت‌های ملی: رهبرانقلاب به موضوع ساخت‌وسازها
در ارتفاعات تهران و لزوم جلوگیری از تبدیل منابع طبیعی
به ساختمان اشاره کردند (۲۳ دی ۱۳۹۲)

تقدیم به:

آنان که برای ارتقا هویت اسلامی معماری و شهرسازی در تلاش اند
و آنان که به تعمیق تأثیر مبانی اسلامی در امور مهندسی کشور می اندیشند
و آنان که بر این مهم اهتمام داشته و در تلاش اند.
و آنان که مجری این مقررات و ضوابط قانونی هستند
و همه صاحب نظران و علاقه مندان و دوستداران این حوزه

فصل اول:	۲۷
۱- متن سند نهایی چشم انداز ۲۰ ساله	۲۷
۲- سیاست های کلی مسکن	۳۰
۳- سیاست های کلی شهرسازی	۳۰
۴- سیاست های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور	۳۰
۵- سیاست های کلی برنامه چهارم توسعه	۳۰
۶- سیاست های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران	۳۱
۷- سیاست های کلی نظام در دوره چشم انداز	۳۱
۸- پیش نویس سند چشم انداز معماری ایران	۳۲
مقدمه:	۳۳
اصل سوم:	۳۳
فصل دوم:	۳۳
اصل چهارم:	۳۴

فصل سوم: ۳۵

- ۱- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. ۳۵
- ۲- قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. ۳۶
- ۳- قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. ۳۶
- ۴- قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. ۳۸
- ۵- قانون احکام دائمی توسعه کشور. ۳۸

۱- قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران. ۴۱

فصل چهارم: ۴۱

- ۲- قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان. ۴۲
- ۳- قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن. ۳۴
- ۴- قانون حمایت از احياء، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری. ۴۴
- ۵- قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲). ۴۵
- ۶- قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع دستی. ۴۶

فصل پنجم: ۴۹

- ۱- نقشه جامع علمی کشور. ۴۹
- مصوبه «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش». ۵۱
- ۳- مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور. ۵۱
- سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان. ۵۳
- مصوبه جلسه ۶۱۳ شورای انقلاب فرهنگی. ۵۴
- ”سند ملی معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی“. ۵۴
- ۶- اساسنامه مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری. ۵۸
- ۷- آیین‌نامه اجرایی قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان. ۶۰
- ۸- از مصوبه «جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین». ۶۰
- ۹- مقررات ملی ساختمان. ۶۱
- ۱۰- آیین‌نامه جامع برگزاری مسابقات طراحی معماری و

شهرسازی	۶۴
فصل ششم:	۶۷
۱- ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری ایرانی-اسلامی	۶۷
مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران	۶۷
۲- هویت بخشی در خصوص شهرتهران	۶۸
۳- دستورالعمل اجرایی ماده ۱۶۹ قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی کشور	۶۹
۴- مصوبه ضوابط و شاخص های لازم جهت بازسازی هویت شهرسازی و معماری اسلامی-ایرانی	۷۵
۵- مصوبه پیرامون لزوم حفاظت و احیاء ارزش های شهرسازی و معماری ایرانی اسلامی در بافت فرهنگی تاریخی شهرشیراز	۸۳
سند جامع ارتقای کیفی سیما و منظر شهری	۸۵
تصویب تشکیل شورای اعتلای معماری در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران	۸۶
فصل هفتم:	۹۱
۱- الزام شهرداری تهران به ارائه لایحه برنامه راهبردی توسعه، مقاوم سازی، تعمیر، تجهیز و احداث مساجد مبتنی بر معماری اسلامی-ایرانی	۹۱
مصوبات شورای شهر	۹۱
۲- ساماندهی وضعیت سیما و منظر شهری و کیفیت محیطی شهرتهران	۹۲
فصل هشتم:	۹۳
جمع بندی وضعیت قوانین و مقررات	۹۳
در خصوص معماری و شهرسازی اسلامی	۹۳
پیوست	۹۹
پیوست ۱: متن کامل الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت	۹۹
پیوست ۲: جایگاه قوانین در ساختار نظام	۱۱۱
پیوست ۳:	۱۱۱
رأی شماره ۶۲۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری	۱۱۱
پیوست ۴:	۱۳۳
مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در خصوص محور حرم حضرت معصومه (س) تاجمکران	۱۳۳
فهرست منابع	۱۴۵
فهرست الفبایی مطالب	۱۴۹
فهرست منابع قوانین و مقررات	۱۵۵

پیشگفتار

پیشگفتار جهاد دانشگاهی

مرکز تخصصی هنر و معماری جهاد دانشگاهی قزوین بستر و جریان سازی مؤثر جهت ترویج اندیشه اسلامی در حوزه معماری ایرانی-اسلامی و به نوبه آن حضور فعال در جامعه معماری، پرورش هنرمندان متعهد، تولید آثار نمونه و فاخر در زمینه هنر و معماری جهت نیل به مکتب معماری و شهرسازی انقلاب اسلامی است. بر این اساس این کتاب که حاصل زحمات آقای دکتر سید جواد هاشمی فشارکی و آقای دکتر علی دل زنده است، تلاشی ارزنده در جهت شناخت مصوبات قانونی در خصوص شهرسازی و معماری با هویت اسلامی است. ضمن تشکر از زحمات این دو عزیز، از همه صاحب نظران و مدیران تقاضا می شود در خصوص اجرایی شدن مصوبات قانونی مذکور اهتمام لازم را داشته باشند.

فرشاد پیله چی

رئیس جهاد دانشگاهی واحد استان قزوین

بهار ۱۳۹۸

پیشگفتار مؤلفین

به دنبال انقلاب شکوهمند اسلامی، تغییر و تحول در بخش‌های نظام سیاسی و ... صورت گرفت و تأثیر مبنای اسلامی در بسیاری از حوزه‌ها نضج گرفت. یکی از پیامدهای نیکو در خصوص تدوین و تصویب مصوبات قانونی در سطوح مختلف کشور تحت عنوان هویت اسلامی ایرانی و الگوی اسلامی پیشرفت و امثالهم بوده است. بخصوص در معماری و شهرسازی اسلامی مصوبات بسیار خوبی در ایجاد بسترهای قانونی برای اعمال هویت اسلامی در بخش‌های مربوطه صورت گرفته است. لکن در سه دهه اخیر در بدنه اجرایی مهندسی کشور ساری و جاری نشده است و نتیجتاً اینکه در کشور، با بی‌هویتی و حتی مغایر هویت اسلامی در حوزه‌های شهر، روستا و ساختمان‌ها در کاربری مختلف مواجه هستیم. این نوشتار به دنبال معرفی مصوبات قانونی در حوزه‌های مختلف بوده به منظور استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها و همچنین با رویکرد آسیب‌شناسانه ضعف‌ها با هدف یافتن راهکارهای اصلاح و ارتقاء آن‌ها بوده، تا انشا الله در دهه پنجم انقلاب اسلامی شاهد قوانینی جامع و اثرگذار و ملاک عمل همه نهادهای برنامه‌ریز و اجرایی، کارشناسان و شرکت‌های مشاور و مهندسان طراح قرار گرفته و شهرها و بناها دارای هویت اسلامی در احجام، فضاها و سیما باشند.

بر این اساس در این کتاب، به ترتیب سطح جایگاه مصوبات، فصول زیر تقدیم گردیده است:

فصل اول: سیاست‌های کلی نظام ابلاغی ارائه شده است.

فصل دوم: اصول قانون اساسی که به نحوی ارتباط می‌یابند تشریح شده است.

فصل سوم: قوانین برنامه توسعه پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران استخراج و معرفی شده‌اند.

فصل چهارم: قوانین عادی مصوبه جمهوری اسلامی ایران استخراج و معرفی شده‌اند.

فصل پنجم: در سایر مقررات موضوعه استخراج و نقد شده‌اند.

فصل ششم: مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران استخراج و تشریح شده‌اند.

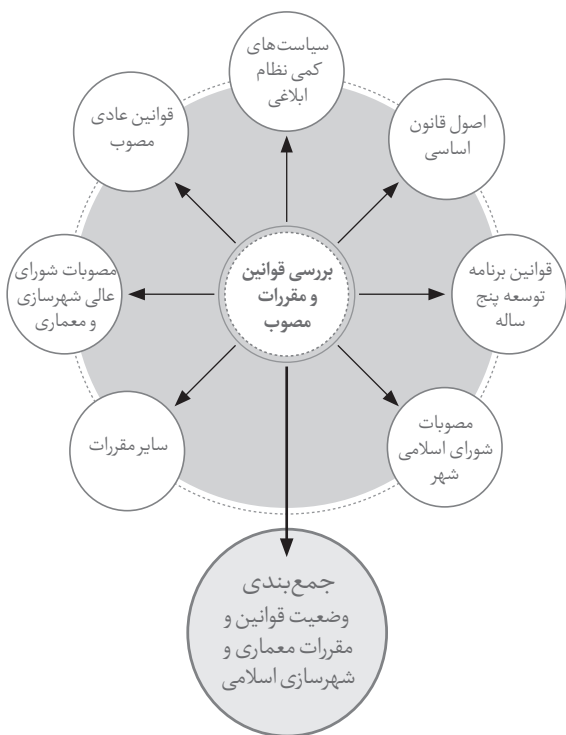

فصل هفتم: مصوبات شورای اسلامی شهر
فصل هشتم: جمع‌بندی وضعیت قوانین و مقررات
معماری و شهرسازی اسلامی و پیشنهادهای برای نهادهای
قانونی ناظر ارائه شده است.

لازم به ذکر است که مصوباتی که در خصوص انواع
کاربری‌های دیگر مثل مسجد و نمازخانه و ... مصادیق
موردی بوده، در این اثر منظور نظر نبوده است و نیاز به
یک تحقیق و نقد مجزا است.
از آنجا که این موضوع، موضوعی نوپا بوده، و این نوشتار
به لحاظ فاقد پیشینه منابع مدون بوده، بابت نواقص
احتمالی آن پوزش خواسته و پذیرای نظرات و دیدگاه‌های
صاحب‌نظران بوده و امیدواریم که بتواند راهگشای
مدیران و کارشناسان این حوزه و علاقه‌مندان گرامی واقع
گردد.

با سپاس فراوان
سیدجواد هاشمی فشارکی
علی دل‌زنده
بهار ۱۳۹۸

فرآیند بررسی موضوع پژوهش

مقدمه

معماری اسلامی - ایرانی به گونه‌ای از معماری اطلاق می‌شود که در مرتبه مفهوم منبعث از اصول دین مبین اسلام، در مرتبه معنا دارای ارزش‌های پایدار مبتنی بر بینش عرفانی ایرانی و در مصداق مبتنی بر ویژگی‌های بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی سرزمین ایران بوده و در هر یک از بازه‌های زمانی متناسب با ویژگی‌ها و نیازمندی‌های مراتب گوناگون معنوی و مادی جوامع انسانی و با استفاده بهینه از علوم، فناوری و مهندسی شکل می‌گیرد. هدف از ایجاد این‌گونه از معماری فراهم آوردن زمینه مناسب جهت تکامل و تعالی انسان‌ها مطابق با آموزه‌های دین اسلام بوده است (مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱۴ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران).

شهر اسلامی - ایرانی به شهری اطلاق می‌شود که مکان تحقق تمدن بوده و از نظر مفهومی منبعث از اصول دین مبین اسلام و در معنا دارای ارزش‌های

پایدار مبتنی بر بینش عرفانی ایرانی و در مصداق مبتنی بر ویژگی‌های بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی بوده و در هر یک از بازه‌های زمانی متناسب با ویژگی‌ها و نیازمندی‌های مراتب گوناگون معنوی و مادی جوامع انسانی و با استفاده بهینه از علوم، فناوری و مهندسی شکل می‌گیرد. هدف از ایجاد این‌گونه از شهرسازی فراهم آوردن زمینه مناسب جهت تکامل و تعالی انسان‌ها مطابق با آموزه‌های دین اسلام بوده و در این زمینه توسعه روابط اجتماعی و نیز تولید مظاهر فرهنگ و تمدن به‌ویژه در آثار هویت‌مند هنری تجلی یافته است. (همان)

آیین جاودانی و حیات بخش اسلام تمامی جنبه‌های زندگی انسان را در نظر داشته و به آرامش، سعادت و بهروزی آحاد بشری عنایت دارد و برای تأمین نیازهای واقعی جوامع انسانی ضوابطی را مشخص نموده است تا آنان به دور از ناگواری‌ها و نگرانی‌ها و با رعایت آن‌ها در کنار یکدیگر با امنیت و سلامتی زندگی کنند. یکی از نعمت‌هایی که قرآن کریم بدان اشاره می‌کند محل سکونت آدمی است. «خداوند خانه‌های شما را مکان آرامستان قرار داد». بر اساس ارزش‌های دینی مسلمان باید در شرایطی زندگی کند که بتواند خدای خویش را بهتر عبادت کند و خویشتن را برای زندگی جاویدان مهیا نماید، لذا در حقیقت مسکن از مهم‌ترین احتیاجات خانواده‌ها است.

واحد مسکونی محور اصلی زندگی والدین و فرزندان است و لذا باید ضمن دارا بودن فضای مناسب، و ایجاد احساس عزت و آسایش، با رعایت موازین اسلامی خود تعلیم‌دهنده احکام الهی باشد. اسلام رفاه مادی و اقتصادی را یاور تقوا و افزایش اجراء معنوی می‌داند و از این جهت اسلام ارزشی بالا برای فعالیت سالم اقتصادی قائل است. از سوی دیگر توجه به آبادانی شهر در تعالیم اسلام از

اهمیت زیادی برخوردار است.

در این رابطه در قرآن کریم در سوره هود آیه ۶۱ آمده است: «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» او شما را از زمین آفرید و شما را به آبادانی آن واداشت. حضرت امام صادق علیه السلام می فرمایند: سه چیز است که مردم یکسره به بدان نیازمندند امنیت؛ عدالت و آبادانی (تحف القول، ص ۳۲۰)

شایان ذکر است که مسجد اولین فضای معماری بود که در صدر اسلام و به هنگام مهاجرت پیامبر اکرم (ص) به مدینه خلق شد و از مصادیق بارز جامعه اسلامی گردید و به سبب نقش آفرینی اش در تمامی عرصه ها و شئون جامعه اسلامی، گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی را در پی داشت. مسجد به عنوان مکانی عبادی سیاسی که مسلمانان در آن بزرگترین و مهم ترین تصمیمات اجتماعی را می گیرند، همواره مطرح بوده است. مسجد به عنوان بااهمیت ترین فضای معماری اسلامی نیز همواره نقش بسیار پررنگی را در شکل گیری و روند توسعه شهرها بر عهده داشته است و جایگاه رفیعی را حوزه شهرسازی پیدا کرده است؛ تا آنجا که در شکل گیری شهرهای جهان اسلام، به ویژه ایران، همواره نقش محوری بازی می کرد و بافت های شهری، حول آن ها نقش می بستند. اما امروزه مساجد ما برخلاف گذشته، نتوانسته اند با معماری زمان و عصر خود در هم بیامیزند و از لحاظ فرمی و عملکرد ظاهری، همسو و همگام با نیازهای معاصر شوند. از دیگر سو، سیمای کلی شهرهای ما نیز تا حد زیادی عاری از مفاهیم اعتقادی، اجتماعی و فرهنگی شده است و حضور مساجد در شهرها، به عنوان مهم ترین عنصر ساختار شهر، بسیار کم رنگ شده است و نقش آن در سازمان دهی فضای شهرهای اسلامی نادیده گرفته شده است.

علی‌هذا باید بیان کرد از دو منظر موازین شریعت مقدس در مورد محل زندگی قابل بررسی است: از منظر خانه که قاعدتاً مربوط به مقوله معماری است، از منظر آبادانی محل زندگی یا شهر که مربوط به مقوله شهرسازی است.

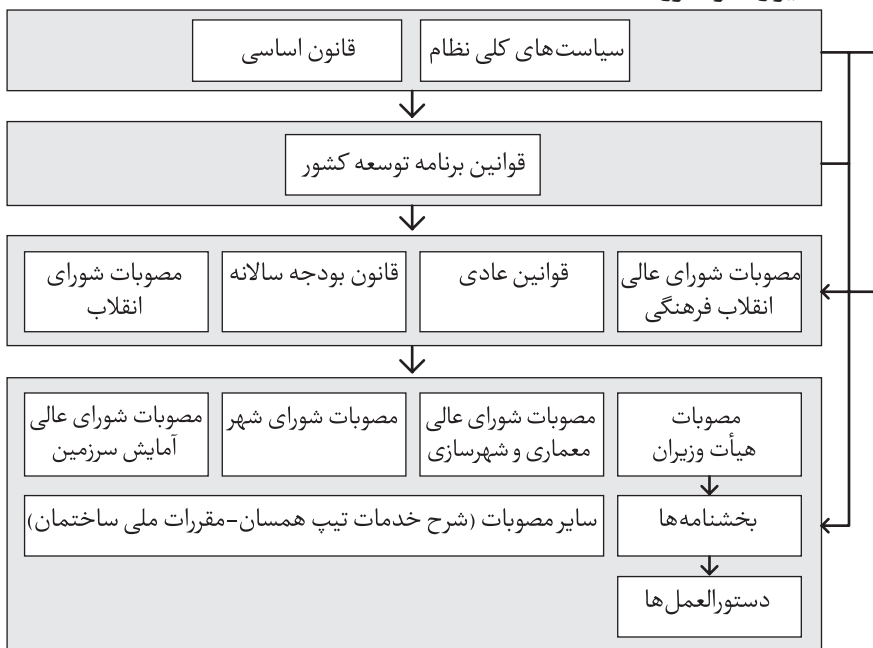
البته جمع‌آوری و تدوین آیات و روایات در این دو مقوله نیازمند بررسی کارشناسان و خبرگان حوزوی است که این نوشتار درصدد آن نیست.

اما با مذاقه در مقررات مربوطه در کشور می‌توان بیان کرد که متأسفانه در دهه‌های اخیر از یکسو بی‌توجهی به مقررات اسلامی در زمینه شهرسازی و معماری شده و از سوی دیگر پراکندگی و عدم تدوین صحیح مقررات در این حوزه و دلایلی از این دست سبب شده است موازین اسلامی در این زمینه به مرحله اجرای شایسته درنیاید.

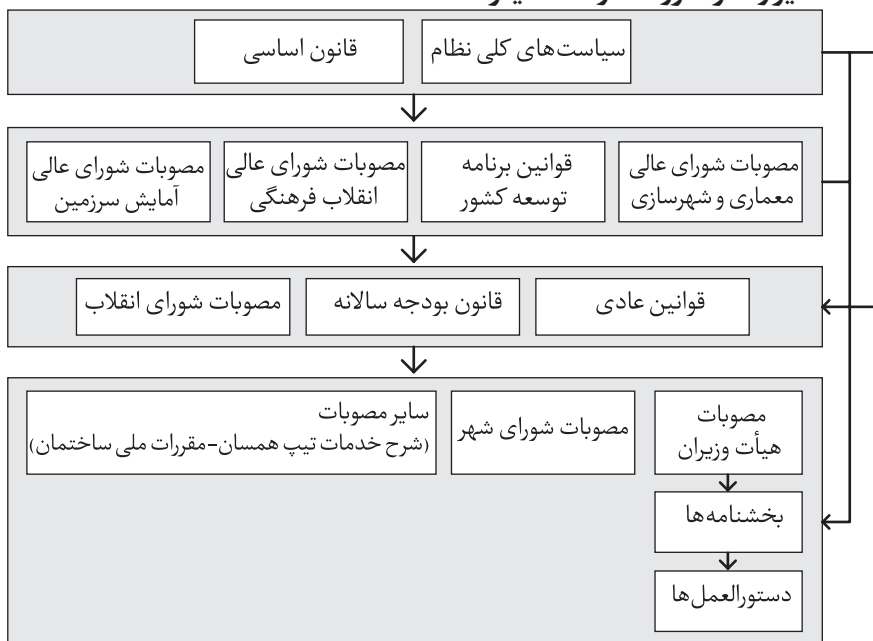
فلذا از آنجایی که بررسی بیشتر و بهتر در مقررات مذکور ما را به دلایل این بی‌توجهی‌ها شایسته‌تر سوق می‌دهد و از این رهگذر می‌توان مقررات مذکور را آسیب‌شناسی کرد نوشتار حاضر تبیین‌گر دید.

در نتیجه این نوشتار بر آن است تا با جمع‌آوری مقررات مربوطه، به تحلیل کم‌توجهی به این مهم و عدم اجرای شایسته آن‌ها بپردازد و در این راستا در عناوین «در سیاست‌های کلی نظام؛ در قانون اساسی؛ در قوانین توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران؛ در قوانین عادی؛ در سایر مقررات؛ در مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران و در مصوبات شورای اسلامی شهر» این بررسی صورت پذیرفته است.

تأثیر و تأثر مقررات

تأثیر و تأثر مقررات در نگاه دیگر

در این نمودار ترتیب تأثیر و تأثر مقررات در نظام حقوقی ایران بر اساس اصول حقوقی نشان داده شده است و همان‌طور که ملاحظه شد در موضوع این پژوهش متأسفانه این تأثیرپذیری و تبعیت به شایستگی مشاهده نمی‌شود. با توجه به اصول حقوقی این ترتیب تأثیر و تأثر مقررات و اینکه مصوبات شورای عالی معماری و شهرسازی و شورای عالی آمایش سرزمین فراتر از قوانین عادی (مصوب مجلس شورای اسلامی) قرار گیرد، قابل توجه نیست لیکن نظر به اینکه این شوراها مرجعی تخصصی است که به نحوی سیاست‌گذاری می‌کند، لذا منطقاً باید سایر مقررات از آن‌ها تبعیت کنند. از سویی اگر بتوان راهکاری یافت تا این قبیل مصوبات که جنبه سیاست‌گذاری دارد به مجمع تشخیص مصلحت نظام تقدیم شود تا تصویب نهایی در آن مجمع صورت گیرد این مشکل حل شده چراکه آن زمان این مصوبات در ردیف نخست قرار می‌گیرد؛ به عبارتی این شوراها نقش کمیسیون‌های تخصصی مجمع را ایفاء کنند.

فهرست مصوبات صادره توسط مراجع مختلف

جدول آمار تعداد مصوبات صادره توسط مراجع مختلف	
تعداد	عنوان
۶	سیاست‌های کلی نظام
۳	اصول مرتبط قانون اساسی
۴	قوانین برنامه توسعه پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران و قانون احکام دائمی توسعه
۷	قوانین عادی
۹	سایر مقررات
۶	مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران
۲	مصوبات شورای شهر
	و سایر موارد احتمالی

مصوبات مراجع قانونی در حوزه معماری و شهرسازی اسلامی بعد از انقلاب اسلامی
به ترتیب تاریخ تصویب

عنوان مصوبه و مرجع تصویب‌کننده	سال تصویب
جدول فهرست مصوبات مراجع قانونی در حوزه معماری و شهرسازی اسلامی بعد از انقلاب اسلامی به ترتیب تاریخ تصویب	
قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان (مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۷ مجلس شورای اسلامی)	۱۳۷۴
۱. آیین‌نامه اجرایی قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان (مصوب هیأت وزیران مورخ ۱۳۷۵/۱۱/۱۷) ۲. ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری ایرانی-اسلامی (مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مورخ ۱۳۷۵/۷/۲)	۱۳۷۵
اساسنامه مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری (مصوب هیأت وزیران مورخ ۱۳۷۸ /۱۱/۱۳)	۱۳۷۸
قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی)	۱۳۷۹
۱. متن سند نهایی چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران (چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی) (ابلاغی ۱۳۸۲/۸/۱۳ مقام معظم رهبری) ۲. سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران (ابلاغی ۱۳۸۲/۹/۱۱)	۱۳۸۲
قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۸۳/۱۱/۶ مجلس شورای اسلامی)	۱۳۸۳

<p>۱. سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان (مصوب جلسه ۶۱۳ شورای انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۸۶/۸/۸)</p> <p>۲. طرح راهبردی ساختاری توسعه و عمران شهر تهران (طرح جامع تهران مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مورخ آذرماه ۱۳۸۶)</p>	۱۳۸۶
<p>۱. قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی با اصلاحات و الحاقات بعدی)</p> <p>۲. سیاست‌های کلی مسکن (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)</p> <p>۳. سیاست‌های کلی شهرسازی (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)</p>	۱۳۸۹
<p>۱. مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور (مصوب شورای انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۹۰/۷/۵)</p> <p>۲. دستورالعمل اجرایی ماده ۱۶۹ قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی کشور (مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مورخ ۱۳۹۰/۲/۵)</p>	۱۳۹۰
<p>مصوبه ضوابط و شاخص‌های لازم جهت بازیابی هویت شهرسازی و معماری اسلامی-ایرانی (مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱۴ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران)</p>	۱۳۹۱
<p>سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور (ابلاغی ۱۳۹۲/۲/۱۰)</p>	۱۳۹۲
<p>۱. قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) (مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۶ مجلس شورای اسلامی)</p> <p>۲. الزام شهرداری تهران به ارائه لایحه برنامه راهبردی توسعه، مقاوم‌سازی، تعمیر، تجهیز و احداث مساجد مبتنی بر معماری اسلامی-ایرانی (مورخ ۱۳۹۳/۲/۲ شورای شهر تهران)</p>	۱۳۹۳
<p>۱. سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران (ابلاغی ۱۳۹۴/۴/۹)</p> <p>۲. مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران پیرامون لزوم حفاظت و احیاء ارزش‌های شهرسازی و معماری ایرانی-اسلامی در بافت فرهنگی-تاریخی شهر شیراز مورخ ۱۳۹۴/۳/۲۵</p>	۱۳۹۴

<p>۱. قانون احکام دائمی توسعه کشور (مصوب ۱۳۹۵/۱۱/۱۰ مجلس شورای اسلامی)</p> <p>۲. سند ملی معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی (مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۹۵/۱۱/۵)</p>	<p>۱۳۹۵</p>
<p>۱. قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع دستی (مصوب ۱۳۹۶/۱۰/۲۶ مجلس شورای اسلامی)</p> <p>۲. مصوبه «جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین» (مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۶/۵/۲)</p>	<p>۱۳۹۶</p>
<p>الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت (رهبرانقلاب اسلامی)</p> <p>مصوبه تأسیس شورای عالی معماری و کمیته اعتلای معماری (مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران)</p>	<p>۱۳۹۷</p>

۱. سیاست‌های کلی نظام به‌عنوان یک سند بالادستی بوده و بر اساس اصل ۱۱۰ و ۵۷ قانون اساسی مصوب می‌گردد.

اصل پنجاه و هفتم: قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.

اصل یکصد و دهم: وظایف و اختیارات رهبر: تعیین سیاست‌ها کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲. جهت تبیین ماهیت نهاد سیاست کلی نظام رک به: اسماعیلی، دکتر محسن و طحان نظیف؛ هادی، "ماهیت نهاد سیاست کلی نظام در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران" برگرفته از: http://law.journals.isu.ac.ir/article_1264_301.html

۳. برای مطالعه بیشتر در زمینه سیاست‌های کلی نظام در حوزه‌های مهندسی رک به: هاشمی فشارکی، سیدجواد؛ «سیاست‌های کلی نظام اثرگذار بر حوزه‌های مهندسی» به آدرس:

<http://javadfesharaki.blog.ir/1397/02/30>

۴. رک به: <http://farsi.khamenei.ir/special?id=4133>

فصل اول: سیاست‌های کلی نظام

در این فصل با جستجو در سیاست‌های کلی نظام^{۲-۱} به جمع‌آوری مقررات مرتبط با معماری و شهرسازی اسلامی پرداخته و سپس تحلیل آن‌ها ارائه شده است.^۳

۱- متن سند نهایی چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران (چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی)

در سند مذکور که ابلاغی ۱۳/۸/۱۳۸۲ مقام معظم رهبری^۴ می‌باشد، چنین آمده است:

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شدن و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در

جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین الملل. جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز، چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی.

برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی.

امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت. برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط مطلوب. فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن.

دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل.

الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم اسلامی دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم و اندیشه‌های امام خمینی (ره)

دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

ملاحظه . در تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه، این نکته مورد توجه قرار گیرد: شاخص‌های کمی کلان آن‌ها از قبیل، نرخ سرمایه‌گذاری، درآمد سرانه، تولید ناخالص ملی، نرخ اشتغال و تورم، کاهش فاصله درآمد میان دهک‌های بالا و پایین جامعه، رشد فرهنگ و آموزش و پژوهش و توانایی‌های دفاعی و امنیتی، باید متناسب با سیاست‌های توسعه و اهداف و الزامات چشم‌انداز، تنظیم و تعیین گردد و این سیاست‌ها و هدف‌ها به‌صورت کامل مراعات شود.

شایان ذکر است، این چشم‌انداز مبنای تنظیم سیاست‌های کلی چهار برنامه پنج‌ساله آینده خواهد بود و افق جهت‌گیری کلی فعالیت‌های کشور را در ابعاد مختلف در ۲۰ سال آینده مشخص می‌کند.

...

تقویت وحدت و هویت ملی مبتنی بر اسلام و انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و آگاهی کافی درباره تاریخ فرهنگ، تمدن و هنر ایرانی. اسلامی و اهتمام جدی به زبان فارسی.

....

گسترش و عمق بخشیدن به روحیه تعاون و مشارکت عمومی و بهره‌مندی ساختن دولت از همدلی و توانایی عظیم مردم

آمایش سرزمینی مبتنی بر اصول زیر:

حفظ هویت اسلامی، ایرانی و حراست از میراث فرهنگی

هویت‌بخشی به سیمای شهر و روستا

بازآفرینی و روزآمدسازی معماری ایرانی. اسلامی

.....و

۲- سیاست‌های کلی مسکن

در بخشی از سیاست‌های کلی مذکور که ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹ می‌باشد، چنین آمده است:
۹- رعایت ارزش‌های فرهنگی و حفظ حرمت و منزلت خانواده در معماری مسکن.

۳- سیاست‌های کلی شهرسازی

در بخشی از سیاست‌های کلی مذکور که ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹ می‌باشد، چنین آمده است:
...

۲- تبیین ابعاد کالبدی شهرها در گسترش افقی و عمودی با تأکید بر هویت ایرانی-اسلامی و بارعایت ملاحظات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، حقوق همسایگی و امکانات زیربنایی و الزامات زیست‌محیطی و اقلیمی.

۴- سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام

آموزش و پرورش کشور

در بخشی از سیاست‌های کلی مذکور که ابلاغی ۱۳۹۲/۲/۱۰ می‌باشد، چنین آمده است:
۷- بهینه‌سازی فضا، زیرساخت‌های کالبدی و تجهیزیات مدارس در مسیر تحقق اهداف نظام تعلیم و تربیت اسلامی با تأکید بر:
۱- ۷- ضابطه‌مند سازی، بهسازی، زیباسازی، مقاوم‌سازی و مصون‌سازی مدارس با رعایت اصول معماری اسلامی ایرانی، مکان‌یابی و توزیع فضا به تناسب نیازها، طراحی و ساخت مجتمع‌های آموزشی و تربیتی و توسعه مشارکت مردم و نهادهای مدیریت شهری در احداث و نگهداری مدارس.

۵- سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه

جمهوری اسلامی ایران

۱. رک به:
<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=16983>

۲. رک به:
<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=11270>

۳. رک به:
<http://www.leader.ir/fa/content/10582/leader.ir>

